

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงคติชนวิทยาการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ” นี้ เป็นการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับวิธีการตั้งชื่อการเปลี่ยนชื่อและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงชื่อ การจำแนกชื่อของหมู่บ้านและคลอง ตลอดจนการใช้ภาษาถิ่นในพื้นที่ต่างๆ ที่ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสภาพพื้นที่กับสิ่งแวดล้อม ความเชื่อ และประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้การผสมผสานแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยในด้านต่างๆ มาเป็นแนวทางในการทำวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ของการศึกษา โดยแบ่งออกเป็นส่วนต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวกับการสร้างคำ การเปลี่ยนแปลงคำ เป็นการศึกษาแนวทางการสร้างคำ การให้ความหมายของคำ การเปลี่ยนแปลงคำแบบการกร่อนเสียงหรือการกลายเสียง
2. เอกสารเกี่ยวกับแนวคิดเชิงคติชนวิทยา เป็นการศึกษาแนวคิดและหลักการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้าน
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย

1. เอกสารที่เกี่ยวกับการสร้างคำ การเปลี่ยนแปลงคำ

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับการสร้างคำและการเปลี่ยนแปลงคำ พบว่า ลักษณะคำที่ใช้ในภาษาไทยจะเป็นคำพยางค์เดียว และไม่มีเสียงควบกล้ำ ซึ่งเป็นคำที่ใช้กันมาแต่ดั้งเดิม เมื่อเวลาผ่านไปมีความจำเป็นต้องใช้คำมากขึ้น คำพยางค์เดียวในภาษาไทยจึงไม่เพียงพอต่อการสื่อสารกัน จำเป็นต้องหาคำมาใช้โดยวิธีการต่างๆ ดังนี้

1. ยืมมาจากภาษาอื่น โดยมีวิธีการเขียนและการอ่านให้เข้ากับภาษาไทย ส่วนใหญ่เป็นคำที่มาจากภาษาบาลี-สันสกฤต
2. สร้างขึ้นใหม่ โดยนำเอาคำโดดที่มีอยู่แล้วมาประกอบกัน กลายเป็นคำชนิดที่เรียกว่า คำซ้อน คำซ้ำ คำประสม แต่ละชนิดประกอบด้วยคำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป
3. เกิดขึ้นใหม่ เป็นผลจากการสร้างคำประสม ทำให้เกิดรูปคำใหม่ขึ้นและไม่ใช้คำพยางค์เดียวอีกต่อไป (ประสิทธิ์ สมชู. 2516 : 107 อ้างถึงใน ปรศนิ ชำรงโสทธิสกุล. 2550 : 15)

และกัลยา ดิงศภักดิ์ (2531 : 309-351) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงภาษา ว่าภาษามีการเปลี่ยนแปลง คือ การกลายเสียง และการกลายความหมาย การกลายเสียง แบ่งเป็นประเภทย่อยๆ ของกระบวนการกลายเสียง ได้แก่

1. การกลมกลืนเสียง คือ การที่เสียงหนึ่งเปลี่ยนไป มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือเหมือนกับอีกเสียงหนึ่ง และจะเกิดขึ้นเมื่อเสียง 2 เสียงอยู่ติดกันหรือใกล้กัน
2. การผลัดเสียง คือ การที่ทำให้เสียงที่มีอยู่ใกล้เคียงกัน มีลักษณะคล้ายคลึงกัน
3. การสลับที่ของเสียง คือ การกลายเสียงในลักษณะที่เสียง 2 เสียงที่เรียงกันหรือใกล้กัน เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น
4. การแทรกเสียง คือ การทำให้เสียงใหม่เกิดขึ้นเพื่อความสะดวกในการเปล่งเสียง
5. การเพิ่มเสียงพยัญชนะท้าย
6. การเพิ่มเสียงสะกดต้นคำ
7. การสูญเสียงมักเกิดกับเสียงสระ ซึ่งไม่ได้รับการลงเสียงหนัก เสียงสระจึงลดรูปไป
8. การติดเสียง คือการกลายเสียงที่เกิดขึ้นเมื่อเสียงในคำ คำหนึ่งเกิดติดเสียงของอีกคำหนึ่งที่ใช้ด้วยกันบ่อย

สอดคล้องกับ กาญจนา ปัทมดิล (2520 : 94 - 106) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงของภาษาสรุปได้ว่า ภาษามีการเปลี่ยนแปลงใน 2 ลักษณะ คือ

1. การกลายเสียง เป็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงภาษาเกี่ยวกับการกลายเสียง เช่น ทำให้เกิดเสียงเลื่อน การย่อเสียงหรือการตัดเสียง การกลมกลืนเสียง การผลัดเสียง การสับเสียง การเพิ่มและการลดเสียงนาสิก

2. การกลายความหมาย ซึ่งเกิดจากการยืม ได้แก่ การยืมภายนอกและการยืมภายใน

- 2.1 การยืมภายนอก เป็นการยืมรูปภาษาจากถิ่นหนึ่งมาอีกถิ่นหนึ่ง หรือรูปที่ยืมทั้งรูป เสียง และการยืมมาแปลง

- 2.2 การยืมภายใน หรือการเขียนเทียบรูป เป็นการแปรลักษณะทางศาสตร์อันหนึ่งไปเป็นอีกลักษณะหนึ่งในระบบทางภาษาเดียวกัน

การศึกษาของ สุจริตลักษณ์ ศิผดุง (2544) ซึ่งได้ศึกษาชื่อหมู่บ้านในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย พบว่าโครงสร้างคำที่เป็นชื่อหมู่บ้านที่เป็นคำพยางค์เดียวและตามหลังคำว่าบ้านจะมีจำนวนไม่มากนัก เช่น บ้านบึง บ้านใหม่ บ้านบ่อ บ้านห้วย บ้านไร่ ส่วนชื่อหมู่บ้านที่เป็นคำสองพยางค์ โดยคำแรกเป็นคำโดดและถือว่าเป็นคำหลัก มักจะเป็นคำนามที่บอกสภาพภูมิประเทศชื่อพรรณไม้ ชื่อสัตว์ อาชีพ สถานที่ก่อสร้าง ส่วนคำที่สองหรือคำหลัง จะเป็นทั้งคำขยายและคำผสม มักเป็นชื่อเฉพาะ คำบอกลักษณะเฉพาะ คุณสมบัติหรือขนาดพบว่ามีการใช้มากที่สุด เช่น บึงหล่ม ดอนจั่ว พุงปรือ คลองกก ศาลเจ้า บางปลาหมอ บางช้างตาย โลกดับเปิด เป็นต้น นอกจากนี้ผลการศึกษาคือชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยสามพยางค์ สองคำแรกมักเป็นคำบอกสภาพภูมิประเทศพรรณไม้ ชื่อสัตว์ ส่วนคำที่สามจะเป็นคำขยายบอกอายุ ลักษณะ ทิศทางหรือชื่อเฉพาะ เช่น หนอง

บางเก่า ทำเสาใหม่ คอนกรีตใหญ่ บางสะพานน้อย คอนกรีตใหม่ เป็นต้น สำหรับการใช้คำบาลี-สันสกฤตในการตั้งชื่อหมู่บ้านในภูมิภาคตะวันตกมีจำนวนไม่มากนัก เช่น คลองราษฎร์เจริญ คูหาสวรรค์ คลองดาวดึงษ์ อินทรประเสริฐ เป็นต้น

และผลการศึกษาเปรียบเทียบการตั้งชื่อบ้านในประเทศไทย ของนารีรัตน์ เลิศชัยวรกุล (2548) พบว่า การตั้งชื่อหมู่บ้านของภาคต่างๆ ในประเทศไทย ได้แก่ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคเหนือ จะปรากฏชื่อหมู่บ้านที่เป็นการผสมคำมากกว่าการผสมคำ เนื่องจากเป็นการนำคำโดดมาประกอบกันเพื่อให้ได้คำใหม่ ซึ่งเป็นลักษณะของการสร้างคำของภาษาคำโดด และคำที่นำมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านมีคำนามปรากฏร่วมอยู่ด้วยไม่ว่าจะเป็นคำโดดหรือการรวมหน่วยคำ ลักษณะเช่นเดียวกับการตั้งชื่อทั่วไป เช่น ชื่อสถานที่ ถนน ส่วนการตั้งชื่อแบบยืมคำจากภาษาต่างประเทศนั้น เนื่องจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านและกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ ทำให้มีการแลกเปลี่ยนภาษา สำหรับแนวโน้มในการตั้งชื่อหมู่บ้านที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจะเป็นการรวมหน่วยคำมากกว่าการใช้คำโดด เพราะเป็นกระบวนการในการสร้างคำใหม่ในภาษาได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ลักษณะ ดาวัลดินหงส์ (2527) ได้ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงความหมายในภาษาไทย” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความหมาย ผลการศึกษาพบว่า เกิดจากความหมายเลื่อนราง คำไม่มีที่ใช้หรือไม่ทราบที่มา ผู้ใช้ขาดความรู้เกี่ยวกับความหมายของคำ จึงใช้วิธีลากเข้าความ ความต้องการสร้างคำใหม่ ซึ่งอาจใช้แนวเทียบคิดคำที่มีความใกล้เคียงกันทางด้านเวลาและสถานที่ คำห้าม คำอุปมา และสาเหตุอื่นๆ สำหรับการเปลี่ยนแปลงความหมายนั้น มีอยู่ 3 ลักษณะ คือ ความหมายแคบเข้า แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ คำที่มีความหมายแคบเข้าไปในทางเลว และคำที่มีความหมายแคบเข้าไปในทางดี นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะ ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการสร้างคำและการเปลี่ยนแปลงคำ ทำให้ทราบว่า การเปลี่ยนแปลงของภาษาเกิดขึ้นตามธรรมชาติของภาษาที่ยังมีการใช้อยู่ และเกิดขึ้นได้ทั้งด้านเสียง คำ ความหมาย และไวยากรณ์ ผู้วิจัยจึงศึกษาเฉพาะการเปลี่ยนแปลงเสียง คำ และความหมาย โดยนำแนวความคิดการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงและความหมายของ สุจริตลักษณ์ ศีผดุง มาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ในประเด็นที่มาของคำที่ปรากฏในชื่อหมู่บ้าน

2. เอกสารเกี่ยวกับแนวคิดเชิงคติชนวิทยา

จากการศึกษาแนวคิดเชิงคติชนวิทยา สามารถสรุปความหมายการศึกษาคติชนวิทยาได้ว่าเป็นการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมของมนุษย์ที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ไม่ว่าจะเป็นตำนาน นิทาน นิยายประจําถิ่น เพลง ปริศนาคำทาย สำนวนภาษิต คำพังเพย การละเล่น การแสดง เครื่องมือ เครื่องใช้ อาหารการกิน ยาพื้นบ้าน ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมจาก (ปฐม หงษ์สุวรรณ: 2550)

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2528 : คำนำ) กล่าวว่า การศึกษาคติชนวิทยาของกลุ่มชน จำทำให้เข้าใจพฤติกรรมของกลุ่มชนนั้น ซึ่งมีการแสดงออกทางด้านวัฒนธรรม ศิลธรรม ความเชื่อ ความต้องการ แนวคิดฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นคติชน ถ้าต้องการเข้าใจกลุ่มชน ก็อาศัยข้อมูลและวิธีการทางคติชนวิทยาเป็นเครื่องบอกลักษณะของสภาพชีวิตและสังคมในท้องถิ่นต่างๆ

ธนรัชต์ อนุกุล (2543) ได้อธิบายขอบเขตและความหมายของคติชนวิทยา สามารถสรุปได้ประเด็นดังนี้ คือ

1. เป็นเรื่องที่ปกติในสังคมไม่รู้ถึงแหล่งที่มาว่าใครคือผู้ที่เป็นต้นกำเนิด
2. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่รับช่วงต่อๆ กันมาจากคนรุ่นก่อน สู่คนรุ่นหลังหลาย ๆ ชั่วคน ถือเป็นแบบแผนทำให้คนรุ่นหลังปฏิบัติต่อๆ กันมา หรือเชื่อกันแบบนี้สืบมา
3. แต่เดิมคติชนวิทยา เน้นที่การถ่ายทอดด้วยคำพูด การบอกเล่าต่อกันมา ภายหลังมีการจดบันทึกและใช้วิธีการศึกษาเก็บข้อมูลเพื่อขยายขอบเขตไปยังข้อมูลที่บันทึกเอาไว้ และการแสดงท่าทางประกอบ กระบวนการถ่ายทอด แต่เดิมคติชนวิทยามักถ่ายทอดด้วยปาก (มุขปาฐะ) หรือการแสดงออกที่เลียนแบบได้ อันเป็นวิธีดั้งเดิมตามธรรมชาติของมนุษย์ การขาดตอนทางคติชนวิทยาและทางวัฒนธรรมนั้น เนื่องมาจากการขาดตอนในการถ่ายทอด แม้ในปัจจุบันนี้ เมื่อมีการสื่อสารด้วยการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เจริญมากขึ้น แต่การถ่ายทอดด้วยปากและวิธีการปฏิบัติ ก็ยังมีความสำคัญอย่างมากในการศึกษาและเข้าใจในด้านคติชนวิทยา

และมัลลิกา คณานุรักษ์ (2550) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการวิจัยด้านคติชนวิทยาว่า เพื่อเป็นการเรียนรู้คติประเพณีของกลุ่มชนในท้องถิ่นนั้นๆ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่างๆ และเป็นการศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มชน เพื่อเข้าใจในเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ช่วยลดอคติระหว่างกลุ่มชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สำหรับวิธีการรวบรวมข้อมูลทางคติชนวิทยาว่าโดยทั่วไปมีอยู่ 4 แบบ ดังนี้

1. โครงการแบบสำรวจ คือการเก็บข้อมูลชนิดสุ่มจากแหล่งหรือกลุ่มชนหลายแหล่ง หลายกลุ่ม เป็นการวิจัยที่เก็บข้อมูลแบบนี้มักได้ข้อมูลค่อนข้างผิวเผิน ซึ่งเหมาะกับผู้วิจัยที่มีเวลาน้อย

2. โครงการแบบลึก คือ การเก็บข้อมูลอย่างเข้มข้นที่ต้องพยายามเก็บข้อมูลหลายๆ ประเภท จากแหล่งเดียวหรือหลายแหล่งหลายกลุ่ม หรืออาจจะเจาะจงเก็บเฉพาะประเภทเดียวจากกลุ่มเดียวหรือหลายกลุ่มก็ได้ วัตถุประสงค์ก็เพื่อให้รู้จักลึกซึ้งเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ

3. โครงการแบบอยู่กับที่ คือการเก็บข้อมูลที่ผู้รวบรวมข้อมูลไม่ต้องเดินทางไปแหล่งไกลที่ผิดแปลกไปจากที่ตนตั้งพักแหล่งอยู่แล้ว ซึ่งอาจรวบรวมได้จากครอบครัวตนเอง จากเพื่อนบ้าน หรือจากกลุ่มคนที่อยู่ใกล้เคียง แบบนี้สะดวก ประหยัดและทำได้ง่าย

4. โครงการแบบเก็บเล็กผสมน้อย คือการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบพบข้อมูลโดยบังเอิญ เมื่อเห็นว่าน่าสนใจหรือน่าศึกษาก็จะเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ทุกครั้งที่พบสิ่งสะดุดตาเสมอ เมื่อเก็บข้อมูลมากพอก็จะสามารถนำมาศึกษาวิจัยได้

สมชิ้น เชี่ยวสกุล (2538) ได้ศึกษาภูมิหลังและคติชนวิทยาที่เกี่ยวข้องกับสถานที่สำคัญของชุมชนเมื่อรอบบึงแก่นนคร โดยการรวบรวมคติชนวิทยาที่เกี่ยวข้องกับสถานที่สำคัญรอบบึงแก่นนคร ได้แก่ วัดหนองแขง วัดโพธิ์ วัดธาตุ วัดโพธิ์โนนทัน วัดศรีธาตุ (บ้านตุ้ม) ศาลเจ้าแม่สองนาง ศาลเจ้าพอมเหศักดิ์ ศาลเจ้าปึงเถ่ากง-ม่า ศาลเจ้าครูปูเย็น สถาปัตยกรรมรอบบึงแก่นนคร อนุสาวรีย์พระนครศรีบริรักษ์ รวมทั้งประวัติเมืองขอนแก่นและเจ้าเมืองขอนแก่น ในประเด็นความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน กิถผีและนางไม้ เทพเจ้าของชาวจีน อิทธิฤทธิ์ของวิญญาณ พิธีกรรม ตำนาน พร้อมทั้งการถ่ายทอดภูมิปัญญา

กิติรัตน์ ยศธรสวัสดิ์ (2547) ได้ใช้แนวคิดคติชนวิทยาเป็นแนวทางการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะร่วมและลักษณะแตกต่างของวรรณกรรมเรื่องเจดีย์वलลาฉบับล้านนา กับเสี้ยวสวดฉบับอีสาน สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคม ความเป็นอยู่ ค่านิยม ความเชื่อสัจธรรมและการมีคุณธรรมของผู้คนที่สังคมให้การยกย่องและมีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ประเพณีการแต่งงาน การละเล่นพื้นบ้าน การเลี้ยงผีตาแฮกของชาวนา

นอกจากนี้เป็นเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการศึกษาชุมชน เช่น ศรีศักร วัลลิโภดม (2543 : 52-63) กล่าวว่า แม่น้ำเจ้าพระยาชื่อนั้นสำคัญไฉน เป็นการวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ โบราณคดี ที่เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ เกิดเป็นชุมชนและบ้านเมืองในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ซึ่งสัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศเป็นสำคัญ โดยเฉพาะประเด็นการเรียกชื่อของแม่น้ำเจ้าพระยาจากจุดเริ่มต้นของแม่น้ำจนถึงปลายแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านแต่ละจังหวัดจะเรียกไม่เหมือนกัน การตั้งชื่อแม่น้ำโดยเอาสภาพท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งจะสะท้อนในแง่โลกทัศน์ของคนในท้องถิ่นและภูมิศาสตร์การเมืองที่ควรจะทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2544) กล่าวถึง การสำรวจเส้นทางคลองด่านที่ผ่านบางขุนเทียนที่มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมของชาวสยามตั้งแต่ยุคก่อน

กรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในแง่ของประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนลักษณะภูมิประเทศของคลองค่านอย่างละเอียด เสมือนหนึ่งมีเลือดเนื้อ ชีวิตและวิญญาณของผู้คน ตั้งแต่สามัญชนจนถึงชนชั้นเจ้านายที่อยู่ซ้ำซ้อนกันหลายยุคสมัย

อัครวิทย์ เรื่องรอง (2548) ได้รวบรวมบทความทัศนะและความคิดเกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรมพื้นที่ฝั่งธนบุรี โดยเฉพาะการแสดงบทบาทของมหาวิทยาลัยเพื่อเข้าใจชุมชนโดยรอบคู่ขนานไปกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของฝั่งธนบุรีในมิติต่างๆ คือ การศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์บอกเล่าแล้วนำมาเรียบเรียงเพื่อผลิตผลงานสารคดี “ธนบุรี” การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและสภาพภูมิศาสตร์ที่สัมพันธ์กับวรรณกรรมในฝั่งธนบุรี อันนำมาสู่การจัดการด้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ฝั่งธนบุรี

เสาวภา พรศิริพงษ์และคณะ (2551) ได้ทำการวิจัยวิถีชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรีและบันทึกประวัติศาสตร์ที่เป็นเรื่องราวของชาวบ้านที่ไม่เคยได้รับการกล่าวถึงไว้ในประวัติศาสตร์ชาติ เป็นการศึกษาพลังและศักยภาพของชุมชนนครชัยศรีในการปรับตัวให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ รวมทั้งการปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ได้ในกระแสการพัฒนาของรัฐที่เขี้ยวกราก ทั้งนี้เพื่อนำข้อค้นพบไปขยายผลเพื่อสร้างความภาคภูมิใจ สร้างสำนึกร่วมของชุมชนเสริมพลังและศักยภาพของท้องถิ่นให้เข้มแข็ง

สุภาภรณ์ จินตานิโรจน์ (2554) โดยศึกษาประวัติศาสตร์ชาวบ้านภาคกลางลุ่มน้ำท่าจีนซึ่งเน้นศึกษาพื้นที่จังหวัดจังหวัดชัยนาทตอนใต้ สุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร ในปัจจุบัน อันเป็นบริเวณตอนบนและตอนกลางของกลุ่มน้ำท่าจีน และพบว่าสังคมชาวบ้านฝั่งตะวันตกแม่น้ำเจ้าพระยาในช่วงหนึ่งศตวรรษของการเปลี่ยนแปลงสู่สมัยใหม่ มีกระบวนการเปลี่ยนแปลง ๓ เขตเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่มีขนาดเล็กลงไป โดยเฉพาะการผลิตข้าว การขยายพื้นที่เพาะปลูกในสมัยรัชกาลที่ 4 และการอพยพของชาวบ้านไปตั้งชุมชนหมู่บ้านใหม่จากริมแม่น้ำเข้าไปตามคลองซอย ตลอดจนการตั้งหลักแหล่งของพ่อค้าชาวจีนในท้องถิ่น ทำให้เห็นภาพการรวมเป็นชุมชนกระทำการทางเศรษฐกิจและทางวัฒนธรรมอย่างอิสระของบ้าน แม้อาจต่างวัฒนธรรม ไทย ลาว มอญ เขมร จีน ฯลฯ เป็นเมือง คือการร่วมมือช่วยเหลือกันของชาวบ้านทางเกษตรกรรมและหัตถกรรม พิธีกรรม การสร้างวัด ศาลเจ้า ตลาด เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงการมีตัวตนและมีชีวิตด้วยตนเองของชุมชนบ้าน-เมืองและทำให้เห็นและเข้าใจพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาระหว่างกรุงเทพฯตอนต้นจนถึงปัจจุบัน

พรรณศิริ จุลกาพ (2542) ได้กล่าวถึงคนตรีไทยคณะสุดประเสริฐ ซึ่งเป็นคณะดนตรีไทยในตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ที่เก่าแก่มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนและยังกล่าวถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบางปลา สภาพแวดล้อมของชุมชนบางปลา

ตั้งแต่อดีต ตั้งแต่ พ.ศ.2372 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงปีที่สิ้นสุด สงคราม โลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2398 ว่าชุมชนมีลักษณะเป็นที่ราบและมีลำน้ำที่เป็นคลองธรรมชาติและ คลองชลประทานล้อมรอบ มีการปกครองแบบญาติพี่น้อง เนื่องจากมีความเกี่ยวพันด้วยระบบเครือ ญาติและการสมรส ความโดดเด่นของชุมชนบางปลาถือเป็นชุมชนที่มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ทางวัฒนธรรมคนตรีไทยและละครชาติ

โดยสรุปการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดเชิงคติชนวิทยา ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดและ วิธีการรวบรวมข้อมูลทางคติชนวิทยาของ มัลลิกา คณานุรักษ์ มาเป็นแนวทางการการทำวิจัย ภาคสนามแบบเจาะลึก คือ การเก็บข้อมูลอย่างเข้มข้นที่ต้องพยายามเก็บข้อมูลหลายๆ ประเภท จาก แหล่งเดียวหรือหลายแหล่งหลายกลุ่ม หรืออาจจะเจาะจงเก็บเฉพาะประเภทเดียวจากกลุ่มเดียว หรือ หลายกลุ่มก็ได้วัตถุประสงค์ก็เพื่อให้รู้จักลึกซึ้งเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ

3. งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย

การศึกษากการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย เช่น สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2529) ได้ศึกษาแนวโน้มในการตั้งชื่อบ้านนามเมืองภาคใต้ พบว่า มีแนวโน้มในการตั้ง ชื่อหลายลักษณะดังนี้

1. ใช้ลักษณะตามสภาพภูมิศาสตร์ของสถานที่นั้น ๆ เป็นสำคัญ และอาจใช้สิ่งที่ปรากฏ พิเศษจำเพาะถิ่นประกอบด้วย เช่น อ่าวลึก ทุ่งใหญ่ ปากน้ำ เป็นต้น
2. ใช้สิ่งนิมิตหมายอันเด่นชัดที่บังเกิดขึ้นร่วมสมัยกับการตั้งชื่อบ้านนามเมืองนั้น ๆ เช่น สะบ้าย้อย มะขามเต่า สะพานหิน เป็นต้น
3. อาศัยรูปลักษณะที่ปรากฏออกมาเป็นเค้าความรู้สึก และจินตนาการเข้าประกอบ กำหนดเป็นชื่อขึ้น เช่น ออกทะเล เขารูปช้าง เกาะหนู เป็นต้น
4. ชื่อเป็นคำภาษาต่างประเทศ เช่น เขาดังกวน (แปลว่า ฟังตะวันออก) ดันหยงมัส (แปลว่า พิกุลทอง) รุสมิแล (แปลว่า สุนัขกัด) เป็นต้น
5. ชื่ออันเกิดแต่สำเนียงภาษาพูด โดยมากจะเป็นไปตามลักษณะภาษาถิ่น เช่น สทิงพระ มาจาก จะติงพระ หาดใหญ่ มาจาก ไม้มะหาดขนาดใหญ่ ควนเนียง มาจาก ควนพะเนียง เป็นต้น
6. ตั้งชื่อบ้านนามเมืองเป็นอนุสรณ์แก่บุคคล หรือรำลึกถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น ณ สถานที่นั้น ๆ เช่น กำแพงเพชร เทพกษัตริย์ หัวค่าย เป็นต้น
7. ตั้งชื่อเอาเคล็ดให้เป็นมงคล เช่น น้ำน้อย รังเกียจ สัจศาลา เป็นต้น
8. ใช้คำภาษาบาลีและสันสกฤต ที่มีความหมายเป็นสิริมงคล และสื่อความหมาย สัมพันธ์กับสถานที่นั้น เช่น นครศรีธรรมราช ศิริรัฐนิคม ศรีบรรพต เป็นต้น

โถมสุภางค์ ทองปลิว (2534) กล่าวถึงการศึกษาความหมายชื่อหมู่บ้าน และตำบลในอำเภอเมือง จังหวัดเลย ศึกษาวิธีการตั้งชื่อ การเปลี่ยนชื่อและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงชื่อ ตลอดจนศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างชื่อหมู่บ้านและตำบลกับสภาพชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม พบว่า ชื่อหมู่บ้านและตำบล 111 ชื่อ สามารถจำแนกตามความหมายได้ 5 ประเภทคือ ชื่อที่มีความหมายเดียว ชื่อที่พิจารณาความหมายจากชื่อคำแรก ชื่อที่พิจารณาความหมาย จากชื่อคำแรก และคำถัดไป ชื่อที่พิจารณาความหมายจากการนำคำขยายมาไว้หน้าคำที่มีความหมายเป็นหลักและชื่อที่พิจารณาความหมายจากกลุ่มคำเป็นคำแรก ชื่อหมู่บ้านและตำบลที่มีความหมายเดียว ตั้งตามชื่อพืชพรรณมากที่สุด ชื่อที่พิจารณาความหมายจากชื่อคำแรกและคำถัดไปเป็นชื่อที่แสดงลักษณะภูมิประเทศ ชื่อที่มีคำขยายเป็นชื่อคำแรกเป็นชื่อที่แสดงจำนวนหรือขนาด และชื่อที่มีกลุ่มคำเป็นชื่อคำแรกเป็นชื่อพืชพรรณ การเปลี่ยนแปลงชื่อ และสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงนั้นหมู่บ้านส่วนใหญ่ใช้ชื่อเดิม แต่บางหมู่บ้านเปลี่ยนชื่อตามความนิยมเปลี่ยนตามที่มาของชื่อ ตามลักษณะภูมิประเทศ และเปลี่ยนเนื่องจากความเข้าใจผิด ชื่อหมู่บ้านและตำบลสัมพันธ์กับสภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมในด้านทรัพยากรธรรมชาติ การประกอบอาชีพ การเลือกตั้งทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน

กนกวรรณ อารีย์พัฒนไพบุลย์ (2534) ได้กล่าวถึงการศึกษาแนวการตั้งชื่อหมู่บ้าน ลักษณะของคำที่ใช้ตั้งชื่อหมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงชื่อหมู่บ้าน และภาพสะท้อนทางสังคมที่ปรากฏจากชื่อหมู่บ้านในเขตอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย วิธีการวิจัยข้อมูล ได้จากการรวบรวมเอกสาร ซึ่งเป็นข้อมูลเบื้องต้น และจากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลประจำหมู่บ้าน ผลจากการศึกษาพบว่า แนวการตั้งชื่อหมู่บ้านมี 8 ประเภท ได้แก่ ตั้งชื่อตามลักษณะภูมิประเทศ ตั้งชื่อตามชื่อพืช ตั้งชื่อตามบุคคลสำคัญ ตั้งชื่อตามตำนานหรือนิทาน ตั้งชื่อตามวัตถุโบราณ ตั้งชื่อเพื่อบอกทิศทางหรือขนาด ตั้งชื่อเพื่อแสดงถึงกิจการกระทำและตั้งชื่อเพื่อเป็นมงคลนาม ลักษณะของคำที่ใช้ตั้งชื่อหมู่บ้านมี 3 ลักษณะ ได้แก่ โครงสร้างของคำ ลักษณะการสร้างคำ ลักษณะการสร้างคำและประเภทที่มาของคำ การเปลี่ยนแปลงชื่อหมู่บ้านนั้นพบว่ามี 4 ลักษณะ ได้แก่การกลายเสียง การกลายความหมาย ชื่อหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงใหม่ และความสัมพันธ์ระหว่างรูปคำกับความหมาย ภาพสะท้อนทางสังคมจากชื่อหมู่บ้านพบว่ามี 4 ด้าน คือสภาพทางภูมิศาสตร์การเลือกตั้งถิ่นฐาน การดำเนินชีวิต และความเชื่อ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าภาพสะท้อนทางสังคมทั้ง 4 ด้านนี้ มีความสัมพันธ์กับชื่อหมู่บ้านอย่างเห็นได้ชัด

เพียรทอง ไชยวงศ์คำ (2538) รายงานผลการศึกษาวัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติชื่อบ้านในเขตอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ไว้ว่าชื่อบ้านเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งทางภาษาที่สะท้อนให้เห็นบริบททางสังคมตลอดจนวัฒนธรรมบางอย่างของท้องถิ่นที่ตั้งชื่อบ้าน การตั้งชื่อบ้านส่วนใหญ่คนท้องถิ่นเป็นผู้ตั้งชื่อและนิยมตั้งให้สัมพันธ์กับลักษณะภูมิประเทศ ตั้งตามตำนาน ตั้งตามบุคคล ตั้งตามชื่อพืช ตั้งตามชื่อสัตว์ เป็นต้นสำหรับภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อหมู่บ้าน ส่วนใหญ่

กำหนดขึ้นในท้องถิ่น การศึกษาเกี่ยวกับสถานที่เช่น ชื่อตำบล ชื่อบ้าน ตลอดจนประวัติความเป็นมาของชื่อสถานที่เหล่านั้น เป็นความรู้รอบตัวที่คนในท้องถิ่นควรจะศึกษา ดังที่ สงวน อึ้งคง (2514 : 3) ได้กล่าวไว้ว่า “ประชาชนแต่ละประเทศมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาค้นคว้าในเรื่องราวสภาพความเป็นมาและเหตุการณ์ในประเทศของตนทั้งในอดีตและปัจจุบันว่า จังหวัดหนึ่ง อำเภอหนึ่ง ตั้งอยู่ที่ไหน มีภูมิประเทศอย่างไร ประวัติความเป็นมาและมีเรื่องราวปรากฏในพงศาวดาร ทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุอย่างไรบ้าง” ปัจจุบันประเทศไทยยังมีการศึกษาและเก็บรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับชนในชาติไว้น้อยมาก จึงสมควรที่จะต้องศึกษารวบรวมข้อมูลเหล่านี้ไว้อย่างรีบด่วนและจริงจังและเก็บเป็นหลักฐานเพื่ออำนวยความสะดวกในการศึกษาค้นคว้า ก่อนที่จะสูญหายและหรือเปลี่ยนแปลงเนื่องจากสาเหตุต่างๆ เช่น วิทยาการหรือผู้มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชื่อบ้านได้ล่วงลับไปตามกาลเวลา ส่วนที่ยังมีชีวิตอยู่ อาจจะหลงลืมความรู้ที่ได้รับการสืบทอดมาและความชราอาจทำให้บอกข้อมูลคลาดเคลื่อน ซึ่งวัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติชื่อบ้านในเขตอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ชื่อบ้านในเขตอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ในปี พ.ศ. 2537 มีจำนวนทั้งสิ้น 114 ชื่อ เป็นชื่อบ้านที่มีประวัติทั้งสิ้น จำแนกได้ 6 ประเภท คือ

1. ประวัติชื่อบ้านที่มีชื่อเรียกตามลักษณะภูมิประเทศ มี 29 ชื่อ
2. ประวัติชื่อบ้านที่เรียกตามชื่อพันธุ์ไม้และลักษณะที่เกี่ยวข้องมี 36 ชื่อ
3. ประวัติชื่อบ้านที่เรียกตามชื่อสัตว์และลักษณะอาการของสัตว์ มี 10 ชื่อ
4. ประวัติชื่อบ้านที่เรียกตามชื่อบุคคลและลักษณะอาการของคน มี 16 ชื่อ
5. ประวัติชื่อบ้านที่เรียกตามชื่อสถานที่และสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่เดิม มี 10 ชื่อ
6. ประวัติชื่อบ้านที่เรียกชื่อตามลักษณะอื่น ๆ มี 13 ชื่อ

จากการศึกษาประวัติชื่อหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก สามารถสะท้อนให้เห็นถึง วัฒนธรรมด้านการเลือกที่อยู่อาศัย มีหลากหลายด้วยกัน คือ ที่ใกล้แหล่งน้ำลำคลอง ห้วยหนอง ตลิ่ง ที่ดอน และที่โล่งกว้าง ด้านการประกอบอาชีพ คือ การเกษตรกรรม มีการทำนา ทำไร่ เป็นอาชีพหลัก ด้านความเชื่อมี 4 ประเภท คือ 1. เชื่อเรื่องธรรมชาติ 2. เชื่อเรื่องวิญญาณผีบรรพบุรุษ 3. เชื่อเรื่องปาฏิหาริย์และบุญบารมี 4. เชื่อเรื่องคำและความหมายของคำ ด้านภาษา มีลักษณะเด่น 3 ลักษณะ คือ 1. ตัดพยางค์ของคำให้สั้นเพื่อสะดวกรวดเร็วในการสื่อสาร 2. การกลายเสียง 3. การสร้างคำขึ้นใหม่ใช้เรียกสิ่งใหม่ๆ ด้วยวิธีการแบบคำประสม

อุษา ปานดำ (2545) ได้รายงานการวิจัยการตั้งชื่อบ้านและวัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติชื่อบ้านของกิ่งอำเภอนบพิตำจังหวัดนครศรีธรรมราชไว้ว่า การตั้งชื่อบ้านหรือถิ่นที่อยู่ของมนุษย์แต่ละแห่งมักมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและเรื่องราวของชุมชน ชื่อมักจะเป็นสิ่งแรกๆ ที่สะดุดความสนใจ การศึกษาเกี่ยวกับชื่อบ้านย่อมทำให้เกิดองค์ความรู้บางอย่างของท้องถิ่น

ต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงควรมีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างจริงจังมากขึ้น ผู้ที่สนใจเรื่องราวของท้องถิ่นจึงหันมาให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับชื่อบ้านมากขึ้นเพราะเห็นว่าเป็นข้อมูลที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นได้ดีทางหนึ่ง กิ่งอำเภอนบพิตำเป็นกิ่งอำเภอหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช แม้ว่าจะเป็นกิ่งอำเภอที่เพิ่งจัดตั้งขึ้นมาใหม่ แต่บริเวณพื้นที่ของกิ่งอำเภอนบพิตำเป็นแหล่งที่มีความสำคัญทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช การที่กิ่งอำเภอนบพิตำเป็นแหล่งชุมชนโบราณและมีการพัฒนาการต่อเนื่องมาถึงยุคปัจจุบัน ย่อมทำให้ชาวบ้านในบริเวณนี้มีการสั่งสมและ สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจศึกษาหลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชื่อบ้านต่างๆ ในกิ่งอำเภอนบพิตำนี้ เช่น บ้านนบพิตำ บ้านกรุงชิง บ้านโรงเหล็ก บ้านนาแหร่ง บ้านจันทพอ บ้านปากกลาง เป็นต้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสภาพพื้นที่และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเป็นอย่างมาก จากเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งชื่อบ้านที่ปรากฏในกิ่งอำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปี พ.ศ. 2541 มีชื่อบ้านจำนวน 102 ชื่อบ้าน มีประวัติชื่อบ้าน 105 กระแส แต่แต่ละกระแสนี้มีวิธีการตั้งชื่อบ้านที่แตกต่างกันไปดังนี้

1. การตั้งชื่อบ้านตามลักษณะภูมิประเทศ มี 55 ประวัติ
2. การตั้งชื่อบ้านตามชื่อของที่ตั้งและทิศทาง มี 16 ประวัติ
3. การตั้งชื่อบ้านตามชื่อพืช สัตว์ มี 11 ประวัติ
4. การตั้งชื่อบ้านตามความเชื่อ ตำนานท้องถิ่น มี 8 ประวัติ
5. การตั้งชื่อบ้านตามชื่อสิ่งก่อสร้าง มี 7 ประวัติ
6. การตั้งชื่อตามชื่อบุคคลในท้องถิ่น มี 5 ประวัติ
7. การตั้งชื่อตามชื่อของถ้ำและชื่อภูเขา มี 2 ประวัติ
8. การตั้งชื่อบ้านตามมงคลนาม มี 1 ประวัติ

วัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติชื่อบ้านของกิ่งอำเภอนบพิตำ ยังสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐาน วัฒนธรรมด้านการประกอบอาชีพ วัฒนธรรมด้านการสัญจร วัฒนธรรมด้านการละเล่น และวัฒนธรรมด้านความเชื่อ

สิริพงษ์ ขุนทอง (2545) ได้รายงานการวิจัยการศึกษาชื่อบ้านในอำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง ไว้ว่า ชื่อบ้านหรือชื่อหมู่บ้านเป็นชื่อที่คนในท้องถิ่นตั้งขึ้น นอกจากเพื่อการจดจำได้แล้ว ชื่อบ้านและประวัติของชื่อบ้านยังสะท้อนให้เห็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานเศรษฐกิจและสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ในอดีตได้เป็นอย่างดีอำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นอำเภอหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ประกอบด้วยหมู่บ้านมากมาย โดยชื่อบ้านในอำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง ได้จัดแบ่งตามค่านำหน้าชื่อบ้านคือ ค่านำหน้าชื่อบ้านที่บ่งบอกถึงลักษณะการระบาย

น้ำที่ดี เช่น บ้านควนขนุน บ้านคอนศาลา บ้านโลกโพธิ์ค้ำนำหน้าชื่อบ้านที่บ่งบอกถึงแหล่งน้ำ เช่น บ้านทะเลน้อย บ้านคลองเรือ บ้านหนองโนวัง ค้ำนำหน้าชื่อบ้านที่บ่งบอกถึงลักษณะภูมิประเทศ เช่น บ้านไสโคน บ้านภูเขาทอง บ้านทุ่งชิงหิ้ง ค้ำนำหน้าชื่อบ้านที่บ่งบอกถึงเศรษฐกิจ เช่น บ้านสวน บ้านนาขยาด บ้านนาท่อม ค้ำนำหน้าชื่อบ้านที่บ่งบอกถึงการคมนาคมขนส่ง เช่น บ้านท่าช้าง บ้านแพรหา บ้านหัวถนน ค้ำนำหน้าชื่อบ้านที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรม เช่น บ้านศาลาทวด บ้านค่าย บ้านกองเกวียน ค้ำนำหน้าชื่อบ้านที่บ่งบอกถึงพืช สัตว์และมนุษย์ เช่น บ้านโพธิ์ บ้านไทรงาม บ้านพนางตุง และค้ำนำหน้าชื่ออื่นๆ เช่น บ้านออก บ้านบนบ้านระหว่างควน เป็นต้น

ในการศึกษาชื่อบ้านนอกจากจะศึกษาคำนำหน้าชื่อบ้านแล้ว ผู้วิจัยยังศึกษาภาพสะท้อนจากประวัติของชื่อบ้านที่ได้จัดแบ่งไว้ 3 ประการ คือ ภาพสะท้อนด้านการตั้งถิ่นฐาน จากประวัติชื่อบ้านได้สะท้อนถึงลักษณะพื้นที่ที่เป็นป่าเขา ที่ราบ ที่ราบลุ่มชายฝั่งแม่น้ำ เช่น บ้านเขาโต๊ะบุญ บ้านทุ่งชิงหิ้ง บ้านทะเลน้อย ภาพสะท้อนด้านเศรษฐกิจได้สะท้อนถึงการทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ เช่น บ้านนาท่อม บ้านนาส่วน บ้านทุ่งลาน และภาพสะท้อนด้านสังคมและวัฒนธรรมได้สะท้อนถึงความเชื่อด้านศาสนา ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ วัฒนธรรมและประเพณี เช่น บ้านเขาโต๊ะบุญ บ้านควนทรง บ้านศาลาม่วง เป็นต้น

มนตรี ศรีราชเลา (2553) จากการศึกษาชื่อบ้านนามเมืองจากเอกสารพบว่า มีการใช้คำประกอบชื่อภูมิศาสตร์ที่แสดงลักษณะภูมิประเทศแต่ละแบบแต่ละภาคแตกต่างกัน เช่น คำว่า ดอย มักใช้กับภูเขาในภาคเหนือเช่น ดอยตุง ดอยอินทนนท์ เป็นต้น หรือ คำว่าภู พนม ใ้้มากกับภูเขาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือ ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเนินเตี้ยๆ หรือภูเขาลูกเตี้ยๆ จะใช้ คำว่า โนน โพน โคน ซึ่งเป็นคำมีที่ใช้มากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนคำว่าควน บาโยง เป็นคำที่ใช้เรียกเนินเขาทางภาคใต้ เป็นต้น หรือลักษณะภูมิประเทศที่เป็น หนอง บึงและแหล่งน้ำมีคำประกอบชื่อบ้านนามเมืองที่บอกลักษณะภูมิประเทศที่เป็นหนอง บึง และแหล่งน้ำนำหน้า ซึ่งบางคำก็ใช้เฉพาะบางท้องถิ่นเท่านั้นเช่น คำว่า กว๊าน เป็นคำภาษาถิ่นที่ใช้เฉพาะทางภาคเหนือเท่านั้น เช่น กว๊านพะเยา หรือ คำว่าทะเลสาบ มีใช้เพียงแห่งเดียว คือ ทะเลสาบสงขลาคำว่า กุด ตะกุด เป็นภาษาถิ่นอีสาน ลักษณะภูมิประเทศประเภทนี้มีมากบริเวณตอนกลางของกลุ่มแม่น้ำชี บริเวณจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ดเช่น กุดชี กุดแดง เป็นต้น สำหรับกุด บางถิ่นก็ใช้คำว่า ตะกุด เช่น ตะกุดช่องโต ตะกุดฟ้างร้อง ในจังหวัดนครราชสีมา จะเห็นว่าจากลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างกันทำให้ชื่อบ้านนามแตกต่างกันไปด้วย (ไพฑูรย์ พงสะบุตร. 2531 : 9-10) นอกจากนี้ยังมีชื่อบ้านนามเมืองที่ตั้งตามอาชีพ เช่น บ้านถลุงทอง บ้านคู้มนกทา บ้านเหมืองทอง และที่ตั้งตามประวัติความเป็นมาของสถานที่เช่น บ้านเมืองเก่า บ้านด่านโน บ้านด่านนอกบ้านด่านเกวียน ที่ตั้งตามความเชื่อ เช่น บ้านเสาวขวัญ เป็นต้น ชื่อเหล่านี้บ่งบอกถึงวัฒนธรรมด้านภาษา อาชีพ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ถึงแม้ว่าชื่อ

บ้านนามเมืองเป็นสิ่งสำคัญ แต่ก็มี การเปลี่ยนชื่อบ้านนามเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งก็เป็นอีกกรณีที่น่าสนใจศึกษาเพราะในบางท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงเป็นจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของท้องถิ่นนั้น เช่น จากการศึกษาชื่อและประวัติหมู่บ้านในเขตอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ของ พูลจิตร บิตร (2521) พบว่าชื่อบ้านนามเมืองเป็นภาษาเดิมไม่เปลี่ยนแปลง มีจำนวนร้อยละ 56.62 ชื่อบ้านนามเมืองที่เปลี่ยนตามความนิยมในเรื่องลักษณะภูมิประเทศบ้าง บุคคลสำคัญบ้างเป็นต้น มีจำนวนร้อยละ 9.63 ชื่อบ้านนามเมืองที่เปลี่ยนตามชื่อของบุคคลมีจำนวนร้อยละ 2.40 ชื่อบ้านนามเมืองที่เปลี่ยนตามชื่อบ้านเดิมมีจำนวนร้อยละ 2.40 และชื่อบ้านนามเมืองที่เปลี่ยนตามตำนาน มีจำนวนร้อยละ 1.20

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยต่างๆ นี้ ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการการศึกษาเชิงคติชนวิทยาการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้าน และสืบค้นภาคสนาม ตลอดจนมีข้อมูลพื้นฐานที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่พื้นที่เป้าหมายของงานวิจัยฉบับนี้ได้ ดังนี้

1. การตั้งชื่อหมู่บ้านและชื่อคลองส่วนใหญ่คนท้องถิ่นเป็นผู้ตั้งชื่อและนิยมตั้งให้สัมพันธ์กับลักษณะภูมิประเทศ ตั้งตามบุคคลสำคัญ ตั้งตามตำนาน ตั้งตามชื่อพืช ตั้งตามชื่อสัตว์ ตั้งชื่อตามทิศทางหรือขนาด ตั้งชื่อเพื่อเป็นมงคลนาม
2. การเปลี่ยนแปลงของชื่อหมู่บ้านและชื่อคลองเกิดจากการกลายเสียง การกลายความหมาย และความสัมพันธ์ระหว่างรูปคำกับความหมาย การบอกเล่าและสืบทอดข้อมูลที่คลาดเคลื่อน ตลอดจนความเข้าใจของผู้ใช้ภาษา เมื่อเวลาผ่านไปคำบางคำอาจเปลี่ยนไปด้วยความตั้งใจและไม่ตั้งใจของผู้ใช้ภาษา
3. ชื่อหมู่บ้านและชื่อคลองสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ชุมชน คติความเชื่อ ความสัมพันธ์กับสภาพพื้นที่และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเป็นอย่างมาก